

Künye:

Cilt: 40(1)

Yıl: 2026

Sayfa: 135-153

 Ezra Kahraman^{a*}

^a Yük. Lis. Öğr., Nişantaşı Üniversitesi,
20254011028@std.nisantasi.edu.tr

* Sorumlu Yazar

Geliş Tarihi: 25.10.2025

Kabul Tarihi: 27.02.2026

Yayın Tarihi: Haziran 2026

Atıf:

Kahraman, E. (2026). Hint düşünce
geleneklerinde karma öğretisi:
İşleyişi ve temel özellikleri. *Erciyes
Akademi*, 40(1), 135-153.
[https://doi.org/10.48070/erciyesaka
demi.1810555](https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1810555)

Screened by

 iThenticate®
for Authors & Researchers

Except where otherwise noted, content
in this article is licensed under a
Creative Commons 4.0 International
license. Icons by Font Awesome.

Hint Düşünce Geleneklerinde Karma Öğretisi: İşleyişi ve Temel Özellikleri

Öz

Hint kültüründe karşılaştığımız öğretilerin birçoğunun temel prensiplerinden olan karma kavramı, bu sistemi benimsemiş bireylerin, toplulukların, toplumların eylemlerine rehberlik eden önemli bir yaşam tarzıdır. Hint öğretileri genel anlamda teoride kalmayıp etik ve adalet ilkelerini günlük hayata uygulamayı amaçladığından, bireyin ruhsal evrimi ve gelişimi ile farkındalığının artışı üzerinde önemli bir etki yaratarak son derece etkili bir anlayış mekanizması olarak öne çıkmaktadır. Köklerini Vedik felsefeden ve geleneklerden alan karma prensibi, Budist felsefede de karşımıza çıkmaktadır. Her iki açıdan da değerlendirildiğinde özünde neden-sonuç ilişkisine dayandırılan, eylem ve eylemin sonucunu ifade eden karma, düşünme ile başlayan karma süreci, eylemin niteliğine göre konuşma ve fiziksel eylemi de kapsayabilmektedir. Birey bunların sonucundan farklı şekillerde etkilenmekte ve bu etki bazen eylemden çok kısa bir süre sonra gerçekleşirken bazen uzun süre sonra ortaya çıkabilmektedir; yani etkinin ortaya çıkma süresine göre karmalar farklılaşmaktadır. Hinduizm'deki reenkarnasyon inancına göre karmanın neden-sonuç döngüsü, ruhun bir sonraki hayat(lar)ında neleri deneyimleyeceğini, hangi yollardan geçerek tekâmülünü sürdüreceğini de belirlemektedir. Bir başka deyişle Hint düşünce geleneklerinde karma kısaca "ne ekersen onu biçersin" atasözünün karşılık bulmuş hâlidir ve bireylerin eyleme geçmeden önce veya eylem sırasında ne yaptıklarının ve karşılıklarında nasıl bir etki oluşturacaklarını fark edecekleri bilinç seviyesine erişmelerini sağlamakta, yani ruha bir nevi öğretmenlik yapmaktadır. Hint metinlerinde sıklıkla vurgulanan görüş, farkındalıkla yapılan doğru eylemlerin kişiyi erdemli bir bilinç seviyesine taşıdığı; doğu olmayan eylemlerin kişide yeni olumsuz karma döngüleri yarattığı ve kişiyi kötü sonuçlara sürükleyebildiğidir. Hint ve Budist öğretilerde karma kavramı evrensel, değişmez, tüm varlıkları kapsayan, tarafsız, kişiden kişiye değişmeyen ve düzenli bir sebep-sonuç mekanizmasına sahip, belli oranda öngörülebilir (iyi eylemlerin iyi, kötü eylemlerin kötü sonuçlarının olması) kaçılamayan bir yasa olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada karma, işleyişi ve karma türleri, literatürü, farklı geleneklerde karma Hint felsefesindeki temel kutsal metinler kullanılarak açıklanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Karma, işleyiş, felsefe.

The Doctrine of Karma in Indian Philosophical Traditions: Its Functioning and Fundamental Characteristics

Abstract

The concept of karma, one of the fundamental principles underlying many of the teachings we encounter in Indian culture, is an important way of life that guides the actions of individuals, communities, and societies that have adopted this system. Indian teachings, in general, do not remain theoretical but aim to apply ethical and justice principles to daily life. They have a significant impact on the individual's spiritual

evolution and development, as well as the increase in their awareness, thus emerging as an extremely effective mechanism of understanding. The principle of karma, rooted in Vedic philosophy and traditions, also appears in Buddhist philosophy. When evaluated from both perspectives, karma, which is essentially based on the cause-and-effect relationship and expresses action and its consequences, is a process that begins with thought and can also encompass speech and physical action, depending on the nature of the action. Individuals are affected by these outcomes in different ways, and this effect can sometimes occur very shortly after the action, while sometimes it may appear much later; that is, karma differs according to the time it takes for manifestation. According to the reincarnation belief in Hinduism, the cause-and-effect cycle of karma also determines what the soul will experience in its next life(s) and which paths it will take to continue its evolution. In other words, karma in Indian philosophical traditions is essentially the embodiment of the proverb “you reap what you sow.” It serves to guide individuals toward a level of consciousness where they recognize the consequences of their actions—both before acting and during the act itself—and understand the impact these actions will have on others. In essence, it acts as a kind of spiritual teacher for the soul. A view frequently emphasized in Hindu texts is that right actions performed with awareness elevate a person to a virtuous level of consciousness, while wrong actions create new negative cycles of karma and can lead a person to bad consequences. In Hindu and Buddhist teachings, the concept of karma is accepted as a universal, immutable, impartial law that encompasses all beings, is consistent from person to person, possesses a regular cause-and-effect mechanism, is predictable to a certain extent (good actions lead to good results, bad actions lead to bad results), and is inescapable. In this study, karma, its functioning, and types of karma are explained using the literature and fundamental sacred texts of karma in Indian philosophy across different traditions.

Keywords: Karma, Mechanism, Indian Philosophy

Giriş

Karma, Sanskritçe anlamı eylem, hareket veya sebep–sonuç bağı anlamına gelmektedir; hareket etmek veya yapmak anlamına gelen “kr” kelimesinden türemiştir. Kavram, Hint düşünce geleneklerinde farklı bağlamlarda, farklı şekillerde kullanılmış olup rijit bir öğreti olmaktan ziyade, tarihsel süreç içinde farklı kültürlerden etkilenmiş, yorumlara açık, esnek farklı perspektifler sunmaktadır. Hint öğretilerinin temel taşlarından birisi olan karma kavramı, en basit anlamda “ne ekersen, onu biçersin”i veya her eylem, başka bir eylemin nedeni veya sonucudur şeklinde ifade edilmektedir. Hinduizm’de karma, çoğunlukla Vedalar ve Upanishadlar’a dayanan felsefenin bir parçasıdır. Eski Hindistan’da ortaya çıkan Vedalar, dinî metinlerin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Hinduizm literatüründe karma, eylemlerin birey üzerinde içsel ve doğal etkiler oluşturduğu bir süreç olarak yorumlanmaktadır ve dıșsal bir yargı, cezalandırma mekanizmasının ötesinde, evrensel düzenin bireysel yaşantılardaki tezahürü olarak ifade edilmektedir. Karma kavramının, cezalandırmanın ötesinde denge ilkesi olarak kabul edilmesi eleştirel literatürde toplumsal eşitsizlikler ve bireysel acıların metafizik gerekçelerle meşrulaştırma potansiyeli taşıdığı ileri sürülmektedir (Reichenbach, 1988, ss. 399-401; Khotimah & Rosyadi, 2023, ss. 47,48). Swami Vivekananda karmayı “*Kimse hak etmediği sürece bir şey elde edemez; ebedî yasa budur*” şeklinde tanımlaması (Vivekananda, 2021) Hindu düşüncesinde karmanın ahlaki bir düzen ilkesi olarak yeniden yorumlanışına örnek teşkil etmektedir. Hinduizm’e göre evrende, eylemde bulunan her varlığın karma yasasına tabi olduğu fikri yaygın olmakla birlikte bu görüş, Jainizm, Budizm gibi öğretilerde farklı şekilde çok katmanlı bir düşünce sistemi olarak ele alınmaktadır (Bulğen, 2011, ss. 66, 67, 70, 71; Büyükbahçeci, 2016, s. 246; Güngör & Kutlutürk, 2009, s. 39-42; Karadaş, 2004, s. 64, 65; Krishan, 1988, s. 51; Ovalı, 2019, s. 128; Pandeyana & Oka Dharma, 2024, s.310; Reichenbach, 1989, s.135; 1990, s. 399; Sünter, 2019, s. 32; Suryasa & Wirawan, 2019, s. 63; Tayung & Roy, 2025, s. 245; Vivekananda, 2021, ss. 5-8; Işık, 2002, ss. 214; Yitik, 1992, ss. 127-129).

Karma kavramının kökenleri, Hint kültür ve felsefesinin derin tarihine dayanmaktadır. Eski yazılı Hint metinlerinden olan Brahmaṇa’larda karma yasasına ilişkin çok net açıklamalar olmamakla birlikte bazı imalar bulunmaktadır. Satapatha Brahmaṇa’da kişinin bir dizi ölümden geçtiğinden bahsetmesine rağmen karma kavramı detaylı bir şekilde aktarılmamıştır; açık bir metafizik yasa olarak sunulmamaktadır. Bunun yanında eski Hint kültürlerinde ritüellerin ve eylemlerin, ölümden sonraki hayatı etkileyeceğine inanılmaktaydı ve bu yüzden ölen kişiler için ritüeller yapılır ve sonraki hayatlarının iyi olması dilenirdi. Bu durum eski dönem Hint toplumlarında eylem–sonuç ilişkisini barındıran zihinsel arka planın oluşmaya başladığına işaret etmektedir. Bazı kaynaklarda karma, kavramsal olarak rta’ya dayandırılmıştır. Hinduizm’de rta, doğa ve insan davranışlarındaki düzeni ifade ederken insanlar için doğru davranış ölçütüdür. Rta, ahlaki düzenin, kozmik boyutta nasıl işlediğini ortaya koyarken bireysel karma bu düzenin kişilerin eylemlerine bağlı olarak nasıl şekillendiğini açıklayan kavramsal araç olarak ifade edilmektedir (Radhakrishnan, 1923, ss. 79-80; Reichenbach, 1990, s. 12). Vedik gelenekte karma bazı durumlarda dolaylı bazı durumlarda açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu durum karma öğretisinin zaman içinde yapılandırılan bir düşünce sistemi olduğunu göstermektedir (Tayung & Roy, 2025, ss. 246-248). Hinduizm’de karma, ruhun tüm deneyimleri boyunca gerçekleştirdiği eylemler ile sonuçları arasındaki ilişkiyi metafizik ve ahlaki temellerle şekillendirilmiş bir düşünce modeli ile açıklayan bir kavram olarak ele alınmaktadır. Karmanın farklı boyutları/seviyeleri vardır ve bunlar fiziksel, sözel, zihinsel, manevi eylemler olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma, kavramın katmanlarının ve derinliğinin açıklanmasında birer araç olarak sunulmaktadır. Zihinsel eylemler, düşünceler, niyetler, duygular gibi içsel süreçleri ifade ederken sözel eylemler konuşma ve iletişimle ilgili aktivitelerle ilişkilendirilmektedir. Fiziksel eylemler ise bedensel olarak yapılan hareket ve davranışları kapsadığı için beden aracılığıyla gerçekleştirilen eylemler beden karması olarak kavramsallaştırılmıştır (Pandeyana & Oka Dharma, 2024, s. 310; Vivekananda, 2021, ss. 5-8). Manevi eylemler ise dışardan kolaylıkla anlaşılamayan, bireyin kabul ettiği değerler, inançlar, sahip olduğu vicdan ve ahlaki sorumluluklar doğrultusunda ortaya çıkan içsel veya toplum tarafından anlamlı bulunan davranışlar ve hisler olarak kabul edilmektedir. (Vivekananda, 2021, ss. 5-8). Herhangi bir eylem gerçekleşirken karmanın bu türlerinden birisi veya birkaç tanesi birlikte gerçekleşebilmektedir. Düşünce boyutundan konuşma boyutuna, oradan da fiziksel eylem boyutuna geçildikçe eylem de karması da kompleksleşmektedir. Kişinin düşüncelerinin, niyetlerinin, eylemlerinin iç dünyasıyla, maneviyatıyla ilgili olduğu ve evrenle kurduğu dengeyi etkilediği yönündeki görüş, Hindu metafiziğinin temel kabullerinden biri olarak değerlendirilebilir. Ancak bu yaklaşım, modern felsefi perspektiften bakıldığında bireysel deneyimlerin kozmik bir düzenle doğrudan ilişkilendirilmesi nedeniyle epistemolojik eleştirilere açıktır. Hinduizm’de, Vedanta felsefesinde karma yasasına göre hem iyi hem de kötü tüm eylemlerin sonuç doğurduğu ve her türlü sonucun bireyin geleceğini şekillendirdiği görüşü yaygındır; ne var ki bu anlayış, çağdaş etik tartışmalarda özgür irade, nedensel determinizm ve ahlaki yükümlülük gibi sorunlar bağlamında farklı eleştirilere maruz kalmaktadır (Reichenbach, 1990, ss. 15,25-28, 55-58; Radhakrishnan, 1914, ss. 168-183).

Karma kavramını ele alan Türkçe literatür incelendiğinde sınırlı sayıda akademik yayına ulaşılmıştır. Bu çalışmaların büyük kısmında karma öğretisi farklı dinî ve felsefi sistemlerle karşılaştırmalı bir çerçevede ele alınmıştır. İslam dinindeki tenasüh kavramı ile Hinduizm dinindeki karma inançlarının karşılaştırılması (Yitik, 1996) (Bulgen, 2011), karma ve reenkarnasyon ilişkisi (Taş & Günay, 2015), Budizm’de karma (Ovalı, 2019), Hinduizm’de, Budizm’de ve Caynizm’de günah ve karma (Kıyak & Güven, 2021), karma çeşitleri ve karma yoga (Işık, 2002), karma ve kast ilişkisi (Sünter, 2019),(Büyükbahçeci, 2016) Hinduizm’de, Budizm’de ve Caynizm’de ötenazi ve karma (Sümer, 2015), atomculuk ve karma (Karadaş, 2004), Hint kutsal metinlerinden olan Upanişadlar’da karma (Güngör & Kutlutürk, 2009), karma ve hakikat ilişkisi (Çardaklı & Yavuz, 2025) bu kapsamda

yapılan önemli çalışmalarındandır. Mevcut literatürde karma kavramının ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi, farklı Hint geleneklerindeki karma dinamikleri, karmanın işleyişi, mekanizması, çeşitleri üzerine meseleler detaylı olarak ele alınmamıştır. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı, karma kavramını değerlendirmek ve Türkçe literatüre katkı sunmaktır. Çalışmanın giriş bölümünde, karmanın tanımı ve makalenin amacı kısaca açıklanmaktadır. İkinci bölümde genel olarak karma, reenkarnasyon ve nedensellik ilişkisi ve dharma ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Hinduizm bağlamında karmanın işleyişi ve türleri tartışılmaktadır. Dördüncü bölümde Jainizm ve Budizm gibi farklı sistemlerdeki karma yaklaşımları karşılaştırılmıştır. Son bölümde ise karma kavramı hakkında yapılan literatürdeki farklı yaklaşımlar ve eleştiriler doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

A. KARMA, REENKARNASYON VE NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

Hint düşünce geleneklerinde karma ve reenkarnasyon, literatürde çoğunlukla birbirine bağlantılı iki temel kavram olarak ele alınmaktadır. Bu ilişki farklı geleneklerine göre yer yer değişiklikler gösterse de bu iki kavram kişinin eylemlerini yönlendirdiği ve yaşanılan deneyimleri etkileyen mekanizmalar olarak kabul edilmektedir. Reenkarnasyon yeniden doğmak anlamına gelmektedir ve Hint öğretilerine göre, kişi farklı şekillerde yeniden dünyaya gelebilmektedir. Bir sonraki enkarnasyonda hangi şekli alacağı önceki yaşamlarına, davranışlarına bağlıdır ve kişi bilinç seviyesi daha yüksek veya düşük bir formda bedenlenebilir. Hint öğretilerinde karma hem şimdiki hem de önceki yaşam eylemlerini kapsayacak şekilde, yeniden doğuşun olası senaryolarını belirleyen bir araç olarak ifade edilmektedir. Hinduizm’de Vedanta felsefesinde bir ruh, geçmişteki davranışlarının sonuçlarını deneyimlemek ve karmik dengesini sağlamak için yeniden doğmaktadır. Bu pencereden bakıldığında bireyin doğduğu aile, yaşadığı zorluklar ya da sahip olduğu yetenekler gibi birçok şey, tesadüf değil; önceki karmaların sonucudur (Radhakrishnan, 1914, ss. 168-183). Hint öğretilerinin temelinde yatan mokşa, nirvana, yani aydınlanmanın deneyimlenebilmesi için karma döngüleri ve reenkarnasyondan özgürleşmek gerekmektedir. Yani bu felsefik geleneklerde, öğretilerde geçen reenkarnasyon ve ruhların reenkarne olmalarının temel sebebi, bu döngüden sürekli olarak geçmek değil, karmalardan arınarak ruhsal olgunluğa ulaşmak ve böylece reenkarnasyon döngüsünden kurtulup özgürleşmektir. (Reichenbach, 1988, ss. 399-403; 1990, ss. 11-13, 22, 35).

Hint öğretilerinde karma, özellikle Vedanta felsefesi, Hinduizm ve Budizm’de birbirine geçmiş halkalar gibi sürekli devam eden bir neden-sonuç sürekliliği olarak metaforik bir anlatım biçimiyle ifade edilmektedir. İlk halka, yani ilk karma bazı Hindu kozmogonilerinde yaratılışın başlaması ile ilişkilendirilmiş ve evrensel bir etkiye sahip olduğu ileri sürülmüştür (Suryasa & Wirawan, 2019, s. 64, Radhakrishnan, 1914, s.168-183). Bu öğretilerde yaratılışla başlayan sürecin sonuçları da yeni eylemleri başlatmış ve onlar da yeni sonuçlara sebep olmuş ve devam etmekte olan sonsuz eylem döngüleri, devinimler ortaya çıkmıştır. Bu açılardan Vedanta felsefesinde ve Hinduizm’de karma, doğal ve içkin bir ahlaki nedensellik yasasıdır ve neden-sonuç arasında bir ilişki bulunmaktadır (Radhakrishnan, 1923, ss. 244-247; Reichenbach, 1990, ss. 24-38).

Nedensellik yasasına göre her etkinin bir nedeni bulunmaktadır ve bir olay, mutlaka onu meydana getiren başka bir olay tarafından ortaya çıkmaktadır. Yani gerçekleşen eylemler, geçmiş eylemlerin sonucudur ve aynı şekilde gelecekteki eylemlerin nedeni de gerçekleşen eylemler olacaktır. Bu çerçevede karma öğretisi, neden-sonuç arasında bir ilişki bulunduğunu varsaymaktadır. Ancak burada söz konusu olan ilişki, temel bilimlerde kullanılan evrensel ve ölçülebilir nedensellik ilkesinden farklı bir anlam ifade etmektedir. Klasik nedensellik yasasında her etkinin ölçülebilir, gözlemlenebilir, belirlenebilir bir nedeni vardır; karma öğretisinde ise eylemlerin sonuçları sadece fiziksel değil, aynı zamanda etik, ahlaki ve bilinçsel boyutlar üzerinden açıklanmaktadır. Bu durum, karma öğretisinin betimleyici olmaktan ziyade, normatif bir etik düzen önerdiği yönünde eleştirilere de yol açmıştır (Reichenbach, 1988, ss. 400-401) Nedensellik yasası, sonucun kime etki ettiğini önemsemezken karma

öğretisine göre eylemi yapan kişi veya bireylerin sonuçtan direkt etkilendiği kabul edilmektedir. Bu özne merkezli yaklaşım, bireysel sorumluluğu güçlendirse de toplumsal ve yapısal faktörleri ikinci plana ittiği gerekçesiyle modern etik teoriler açısından eleştiriye açıktır. Nedensellik yasası, sadece eylemle ve sonucuyla ilgilenirken Hint öğretilerinde, karma öğretisinde niyet, eylem ve sonucun birlikte etki gösterdiği ve iyi niyetle yapılmış bir eylemin ortaya çıkacak karmanın etkisini azaltabileceği kabul edilmektedir. Karma öğretisinde niyetin, eylemin ahlaki değerini belirlemede merkezi bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Ancak bu yaklaşımda belirtilen niyet-sonuç ayrımının pratikte her zaman net biçimde kurulamayacağı da eleştirel çalışmalarda dile getirilmektedir. Karma yasasına göre iyi niyetler ve eylemler iyi sonuçlara, kötü niyetler ve eylemler kötü sonuçlara neden olabilmektedir. Fakat nedensellik yasasına göre bu durum her zaman geçerli değildir. Bir genç, yaşlı bir kadına yardım etmek için iyi niyetle onun çantasını taşımak isterken kadın yere düşse de karma yasasına göre niyet iyi ve bir kasıt olmadığı için yardım eden kişiye iyi bir dönüşün olması beklenirken nedensellik yasasında, kişinin yaşlı kadına zarar verdiği bile düşünülebilir ve cezalandırılabilir. Nedensellik yasası ahlak, etik, erdem gibi değerlerden bağımsızken ve sadece sonuçları dikkate alırken karma yasasında, etik ve erdem oldukça önemlidir ve Vedanta felsefesi, Hinduizm gibi Hint öğretilerinde merkezi bir konuma sahiptir (Reichenbach, 1990, ss. 24-38; Reichenbach, 1988, ss. 400-402). Ancak karma öğretisinin etik merkezli olması, bazı durumlarda toplumsal eşitsizliklerin ve bireysel acıların metafizik bir çerçeveye meşrulaştırılma riski eleştirilmektedir. Karma öğretisinin özellikle toplumsal hiyerarşiler (kast sistemi vb.) açısından nasıl yorumlandığı önem arz etmektedir. Nedensellik, eşzamanlı olaylarla da çalışabilirken Vedanta felsefesine, Hinduizm'e göre karma etkilerini uzun vadede veya başka yaşamda gösterebilmektedir. Hinduizm'e göre karma yasası ebedidir ve evrensel bir yasa olduğu için onun yönetici gücünden kaçmak mümkün değildir çünkü sabit kurallara göre işlemez her varlık yaratılıştan itibaren karmaya tabidir. Yine aynı perspektiften değerlendirildiğinde karma yasası adildir; bu yüzden kimse karmadan kaçamaz. Bu sebeple niyet, eylem, eylemi yapan kişi, kişinin farkındalık seviyesi, eylemin sonucu karmanın önemli noktalarıdır. (Krishan, 1988, ss. 51-55; Pandeyana & Oka Dharma, 2024, ss. 310; Reichenbach, 1989, 1990; Tayung & Roy, 2025; Işık, 2002; Yitik, 1996). Bu durum ampirik doğrulanabilirlik açısından önemli epistemolojik sorunlar barındırmaktadır. Bu yüzden karma öğretisi, doğruluğu kanıtlanabilir bir yasa olarak değil, belirli kültürel ve dinî bağlamlarda anlamlı olan bir inanç sistemi olarak ele alınmaktadır. Hinduizm'e göre, bireyin karması yalnızca kendi yaşamını etkilemektedir; karma devredilemez. Bu yaklaşım, bireysel ahlaki sorumluluğun altını çizen etik bir zemin oluşturması açısından önemliken bu ilkenin, toplumsal ilişkiler ve kolektif sorumluluk anlayışlarıyla nasıl bağdaştırılabileceği kutsal metinlerde net bir şekilde verilmemiştir. Bu anlayışa göre, yaşamdaki büyük ve önemli olaylar – kimlik bilgileri, hangi ailede doğulacağı, nerede doğulacağı, nerede yaşanacağı, ne tür acılar ya da mutluluklar yaşanacağı – önceki davranışların sonucudur. Bu yorum, bireyin mevcut yaşam koşullarını metafizik bir nedensellik çerçevesinde anlamlandırmasına olanak tanımaktadır. Karma öğretisinde kabul edilen yapılmamış bir eylemin sonucu olamayacağı gibi, yapılmış bir eylemin sonucu da yok edilemez, kaybolmaz, kaçış yoktur, şeklindeki kabuller, öğretinin iç tutarlılığını güçlendirmekte ve öğretinin ahlaki temelli bir düzen oluşturmayı hedeflediğini göstermektedir. Her eylemin, uygun bir zamanda bu yaşamda ya da sonraki yaşamda karşılığını bulacağı ifadesi ise öğretinin inanç ve metafizik öncüllere dayanmakta olduğunu ve ampirik olarak doğrulanamadığını göstermektedir. Bu bağlamda karma öğretisi, kişinin yaşadığı her durumun kendi geçmiş eylemlerinin doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olduğunu ifade eden etik bir nedensellik modeli sunmaktadır. Ancak bu model bireysel ve toplumsal mağduriyetlerin geçmiş eylemlere indirgenmesi nedeniyle hem etik açıdan hem de psikolojik açıdan mağdur suçlayıcılığına zemin hazırlayabileceğini ve toplumsal adalet arayışını zayıflatabileceğini ileri sürmektedir (White & Willard, 2024, ss. 1019-1022). Bunun yanında yapılan olumsuz eylemlerden pişman olarak samimiyetle yapılan ibadetlerin, ruhsal pratiklerin (meditasyon,

hizmet, adanma vs.) sayesinde bazı karmaların etkisi dönüştürülebileceğine, ama tamamen yok edilemeyeceğine inanılmaktadır. Bu görüş, Hindu düşüncesinde ahlaki gelişim ve bilinç dönüşümüne alan açması bakımından olumlu değerlendirilirken bireylerin hangi olumlu eylemlerle hangi karmasal yüklerini dönüştürdüklerinin bilinmemesi eleştirilere sebep olabilmektedir. Ayrıca eylemin küçük ya da büyük olması, sonucunu etkilememektedir. Küçük eylemlerin sonucu da büyük olabilir. Hedeflenen sonuçlara ulaşmak için kararlı niyetlere gerek vardır (Reichenbach, 1988, ss. 136-139) . Bu vurgu, karma öğretisinin içsel ahlak anlayışını yansıtsa da sonuçların toplumsal etkilerinin nasıl değerlendirileceği sorusunu açık bırakmaktadır.

Hindu geleneklerinde karma kavramı, katmanlı bir yapıya sahiptir ve bu karma öğretisinin dünyayı anlamlandırma biçimi olarak incelenmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde karma etkilediği seviyeye göre bireysel, aile, toplumsal ve evrensel olarak dört ana kategoride ele alınmaktadır. Burada dikkat çekilen husus, aynı deneyimlerin farklı bireyler tarafından farklı biçimlerde anlamlandırıldığı yönündeki varsayımdır. Bireyler dışarıdan aynı şeyi yaşıyor gibi görünseler de süreci zihin yapılarına ve karmalarına göre farklı şekilde deneyimler. Bu açıklamanın öznel deneyimi açıklamadaki yeterliliği, etik ve epistemolojik tartışmalarda sorgulanmaya açıktır. Nitekim bazı eleştiriler, karma öğretisinin bireysel sorumluluğu aşırı vurgulayarak toplumsal eşitsizlikleri doğal ya da kaçınılmaz gösterme riskini taşıdığını ileri sürmektedir (White & Willard, 2024, ss. 1019-1022). Karma öğretilerine göre her eylemin bir veya birden fazla sonucu olabilir ve sonuçların mevcut yaşamda veya gelecek yaşamlarda yeni karmaların oluşmasına sebep olduğu kabul edilmektedir. Bu anlayış, zaman içinde nedenselliğin döngüsel olarak ifade edildiği reenkarnasyon (samsara) döngüsüne ve kozmolojiye işaret etmektedir. Bununla birlikte bu tür döngüsel nedensellik modellerinin günümüz teknolojisiyle doğrulanabilir olmadığı ve daha çok inanç temelli açıklama çerçevesine ait olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Karma kavramı bireyin sadece kendisini değil, çevresindeki iletişim ağını da etkilemektedir ve karmanın etki alanı bireysel, aile, toplumsal ve evrensel şeklinde sınıflandırılmaktadır. Ancak bu sınıflandırmanın öğretisi içi bir şema olduğu ve her inanış veya öğretilerde evrensel bir açıklama modeli olarak kabul edilmediği belirtilmelidir. Bireysel karma, Hindu düşünce geleneklerinde, kişinin eylemlerinden doğrudan sorumlu olduğu karma türüdür ve bireyin eylemleri ile bu eylemlerin sonuçları arasında kurulan ahlaki nedensellik ilişkisini ifade eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Kişi iyi veya kötü bir eylemde bulunduğu mesela bir kedi beslediğinde aldığı huzur hissi kişide açığa çıkan bir etkidir ve başka kişiler bu durumdan, histen haberdar değildir. Bu durum genellikle karmanın öznel deneyim düzeyindeki tezahürü olarak ele alınmakta ve ampirik bir nedensellikten ziyade, etik ve psikolojik açılardan kişisel olarak değerlendirilmektedir. Aile karması ise aile ile ortaklaşa deneyimlenen ve atasal bağlar üzerinden aktarıldığı varsayılan bir karma alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu anlayışa göre ailede bireylere aktarılan özelliklere örnek olarak fiziksel, genetik yapı, kalıtsal avantajlar ve hastalıklar, davranışsal şemalar, ilişkisel döngüler, doğumdaki sosyal statü, maddi imkânlar, doğduğumuz şehir, yaşam süremiz vb. karmik süreklilikle ilişkilendirilen örnekler olarak verilebilmektedir. Buna ilave olarak eş, evlat-ebeveyn, kardeş ilişkileri, ailede vefat eden ya da yeni doğan bir kişinin etkilerinin tüm aile tarafından olumlu ya da olumsuz şekilde deneyimlenmesi de Hindu geleneklerinde aile karması bağlamında anlamlandırılmaktadır. Bu durum aile sistemleri kuramı, kolektif yas gibi kavramlarla da ele alınmakta, yaşanan etkilerin metafizik algının yanında psikolojik ve sosyolojik açıdan da değerlendirilebileceği dikkate alınmalıdır. Toplumsal karma, Hindu düşünce geleneklerinde, aile karmasının bir üst seviyesi olup bireyin içinde yaşadığı toplumla ortaklaşa deneyimlediği bir çeşit kolektif etki alanı olarak kabul edilmektedir. Bu düzeyde karma, toplumun tarihsel, kültürel, politik geçmişiyle ilişkilendirilmektedir. Toplumun nasıl yönetildiği, sosyo-ekonomik yapısı, adalet sistemi, sağlık sistemi, eğitim sistemi, barış-savaş, bolluk-kıtlık gibi durumlar karma öğretisi içinde kolektif deneyimin tezahürleri olarak okunmaktadır. Bu durumların etkileri toplumdaki tüm bireyler

tarafından farklı seviyelerde deneyimlenmektedir. Örneğin savaş yaşayan bir toplumda tüm bireyler bu savaştan az veya çok farklı seviyelerde etkilendikleri varsayılmaktadır. Bilimsel perspektiften değerlendirildiğinde aile ve toplumsal karmanın bireysel ve toplumsal eşitsizlikleri metafizik bir gerekçeyle meşrulaştırma potansiyeli taşıdığını ve bireyin içinde doğduğu koşulları sorgulanamaz bir yazgı olarak algılayabileceğine dair eleştiriler olabilmektedir. Evrensel karma ise Hindu düşünce geleneklerinde tüm varoluşu kapsadığı varsayılan evrensel boyuttaki nedenselliği kapsayan, kozmik ölçekte işleyen bir nedensellik anlayışı olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda, evrenin belirli yasalar dâhilinde işleyişte olduğunu ve bu yasaların dengesini etkileyen her eylem evrensel düzeyde sonuçlar doğurduğu ifade edilmektedir. Bu kabuller, metafizik ve kozmolojik inanç sistemlerine dayanmaktadır. Doğaya zarar verme eylemi sonucunda iklim krizi, bazı türlerin yok oluşu, kıtlık gibi tüm varlıkların hayatını etkileyecek şekilde ortaya çıkan olaylar karma öğretisi içinde evrensel karmanın güncel tezahürleri olarak yorumlanmaktadır (Reichenbach, 1990, ss. 18-21, 141-147). Tüm bu değerlendirmeler ışığında bireysel, aile, toplumsal ve evrensel karma kavramları bireyin kendisi, ailesi, toplum ve doğa, evren arasındaki ilişkisini etik bir sorumluluk çerçevesinde anlamlandıran, bireyi mokşaya götürecek bir öğreti olarak değerlendirilebilir. Karma kavramı dünyada mevcut olan bilimsel yöntem ve metodolojilerle açıklanamadığı için çoğunlukla metafizik ve inanç temelli bir çerçeve olarak değerlendirilmektedir.

Hint öğretilerinde karma, eylemler ve bu eylemlerin sonucu iken dharma, kişinin özüne, doğasına uygun yaşaması, yaşam yolu, görev, var oluş amacı, evrensel düzene katkı sağlama gibi anlamları içeren daha geniş ve çok katmanlı bir kavramsal çerçeve olarak ele alınmaktadır ve her dharma bir karmadır, yani eylemdir; ama her karma dharma değildir, şeklinde bir genelleme kullanılmaktadır. Yani eylemlerin bazıları dharmaya uygunken bazıları dharmaya aykırı olabilmektedir; bu yüzden dharma ve karma birbiriyle iç içe geçmiş, karşılıklı şekillenen kavramlar olarak ele alınmaktadır. Bazı sistemlerde ahlak veya din kuralları olarak ele alınsa da Hint düşünce geleneklerinde dharma, daha çok bireyin kişinin özsel işlevi ve aile, toplum ve kozmik düzen içindeki yerini belirleyen bir kavram olarak yorumlanmaktadır. Ateşin işlevinin, dharmasının yakmak; suyun işlevinin, dharmasının söndürmek olarak tanımlandığı bir doğa metaforu üzerinden açıklanmaya çalışılırsa, insanın özündeki görevi, dharması da toplumsal hizmet, öğrenme, öğretme, koruma ve başkalarına zarar vermeme gibi eylemlerle eşleştirilmektedir. Hinduizm'e göre karma bireyin seçimlerinden, isteklerinden ve arzularından ortaya çıkarken dharma, kişinin özünden (Atman) gelmektedir ve eylemlerini nasıl yapması gerektiği konusunda yönlendirici, rehber bir kavram olarak kabul edilmektedir. Vedanta felsefesine göre insan özgür iradesi ve bilinçli seçim yapabilme gücü ile karmalarını dönüştürüp özüne, doğasına, yaşam amacına uygun şekilde yaşayabilecek bir varlık olarak tasavvur edilir ve bu yetisi insanın özü (Atman) ile bir olabilmesi, dharma ile yaşayabilmesinin altında yatan potansiyel olarak ifade edilmektedir. Hint öğretilerinde karma kavramına ilişkin sınıflandırma, dharmada karşımıza çıkmaktadır. Dharma bireysel, aile, toplumsal ve evrensel dharma olarak sınıflandırılabilir. Bireysel dharma kişinin kendisine, özüne, doğasına uygun olanı deneyimleme, bunlara göre yaşama iken aile dharması bireyin ailesine karşı sorumluluklarını içermekte; toplumsal dharma bireyin özüne uygun şekilde toplumdaki görevlerini yerine getirmesiyle ilişkilendirilmektedir. Hint düşünce geleneklerinde bahsedilen mokşa, aydınlanma seviyesi için bireyin kendini bulma yolunda kademe kademe ilerleyebilmesi için önce bireysel (svadharma) sonra da toplumsal ve evrensel dharmasını deneyimlemesi gerekmektedir. İnaniş'a göre evrensel dharma mokşa, aydınlanma sonunda aktive olmaktadır. Bhagavad Gita'da (3.35) bireysel dharma kavramı şu şekilde verilmektedir: *"Başkasınınki daha büyük olsa bile sen kendi alçakgönüllü işini yap. Kendi işinde ölmek yaşamaktır, başkasının işinde yaşamak ise ölümdür."* Bu paralelde dharmaya uygun şekilde yaşayan birey zamanla arınıp zihnini kontrol etmeye başlamaktadır. Hint öğretilerine göre dharmasına göre yaşayan birey içsel huzura erişmiş, karmalarının farkında olan bireydir ve zamanla arzularından

kaynaklanan karmalardan özgürleştiği kabul edilmektedir (Bhangaokar & Kapadia, 2009, ss.20-23; Reichenbach, 1990, ss. 57, 58; Kaya, 2001, s. 38).

B. KARMANIN İŞLEYİŞİ

Hint öğretilerinde karmayı gerçekleştiren, eylemi yapan kişiye karta denilmektedir. İnancıya göre yapılan eylemin her türlü olumlu veya olumsuz sorumluluğu kartaya ait olduğu belirtilmektedir (Saraswati, 1989, s. 6; 1996, s. 52). Reenkarnasyon inancının kabul edildiği Hinduizm gibi öğretilerinde bu sonuçlar bazen bir hayatla sınırlı olmayıp kartanın sonraki yaşamlarını da etkileyebilmektedir. Bhagavad Gita'da (2.47) bilinçli bir kartanın eylemlerinin yaratabileceği karmanın farkında olup eylemlerinin sorumluluğunu alabilen, yapması gerekeni bir beklentisi olmadan dharma yolunda yapan, bu sayede karmalarından öğrenen, farkındalığı artan, dönüşüme açık olan kişi olarak tanımlanmaktadır (Kaya, 2001, s. 34). Bu tanım, gelenek içi bir ideal tipi yansıtmaktadır ve modern psikolojide öz farkındalık, öz denetim, öz yönetim ve etik bilinç gibi kavramlara karşılık gelmektedir (Coward, 1983, ss. 54-58). Hint öğretilerine göre evrende her şeyin bir işleyişi olduğu kabul edilmektedir. İşleyiş bir sürecin nasıl başladığını, devam ettiğini ve sonlandığını ifade etmeye yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Hinduizm'e göre, karmanın işleyiş süreci evrenin kozmik işleyişiyle ahenk içindedir ve her şey uygun yerde, uygun zamanda, uygun kişiler tarafından, uygun şekilde ve sıklıkta gerçekleşmekte ve gerekli olan etki ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişe eylem-sonuç ilişkisi belirli bir düzen ve süreklilik içinde işlediği vurgulanmaktadır. Karma öğretisi bağlamında işleyiş, kozmik düzen ve etik nedensellik gibi metafizik varsayımlarla ilişkilendirilmektedir. Hindu metinlerinde ve geleneklerinde kozmolojik ve etik yorumlar esas alınarak ifade edilen karma süreci, eylemlerin adım adım gerçekleştiği, eylem ile sonuç arasındaki ilişkinin kesintiye uğramadan belirli bir sıraya göre gerçekleştiği bir modele dayandırılmaktadır. Karmanın temelde dört aşaması bulunmaktadır. Bu aşamalar Hint öğretilerinde karmanın nasıl şekillendiği, nasıl geliştiği ve nasıl sonuçlanabileceğiyle ilgili genel bir hat oluşturmaktadır. Bu süreç yukarıda belirtildiği gibi zihinsel, sözel ve fiziksel eylemlerin oranlarına ve eylemin yoğunluğuna göre şekillenmektedir. Hint öğretilerinde eylemin oluşumu ve sonuçlanması sırasıyla niyet, eylem, etkileşim ve zamanlama olarak dört aşamalı şemalarla ifade edilmektedir (Krishan, 1988, ss. 12-13; Reichenbach, 1990, s. 21; Saraswati, 1989, s. 12, 1996; Vivekananda, 2021, s. 6).

Niyet: Karma öğretilerinde, her eylemin farkında olunmasa da bir niyetle başladığı ileri sürülmektedir. Niyet yapılan eylemin altında yatan amaç, içsel motivasyon, istek, arzu, korku gibi duygularla ilişkilendirilmektedir. Hindu geleneklerinde herhangi bir eylemin niyeti o eylemin sonucunu etkilemektedir. Karma öğretilerinde niyet ile eylem arasında sıkı bir bağlantı olduğu ve iyi niyetin kötü bir eylemle sonuçlanmasını imkânsız kıldığı kabul edilmektedir. Çünkü niyet ve eylem birbiriyle örtüşen bir bütün oluşturur ve karmanın enerjisini ve niteliğini belirlemektedir. Bhagavad Gita'da "*Her zaman benim öğretimi izleyen inançlı ve iyi niyetli kişiler, tüm eylemlerin bağlayıcılığından uzak olurlar*" ifadesi niyetin önemini vurgulamaktadır. (Kaya, 2001, s. 38). Örnek vermek gerekirse birisine yardım etme düşüncesi veya yardım etmeme düşüncesi karma sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu aşamada niyetin eylem öncesi bir belirleyici olduğu varsayımına dayanmaktadır. Yardım etme düşüncesinin arkasındaki niyetin samimiyet mi, yoksa çıkar için mi olduğu, karma öğretilerinde oluşacak olan karmanın niteliğini etkilemektedir. Ancak bu yaklaşım, niyetin saf ve temiz olup olmadığını nasıl belirleyeceği ve niyetin nesnel olarak ölçülüp doğrulanabileceği sorularını gündeme getirir. Saf ve temiz niyetlerle başlayan eylemler dönüştürücü pozitif bir etki-tepki yaratırken kötü niyetle veya çıkar için yapılan eylemler karmik yük bırakacağı iddiası, gelenek içi bir etik ideal olarak okunmalıdır. Tüm bunların yanında daha geniş bir açıdan değerlendirildiğinde doğru niyetler, kişinin mizacını değiştirip daha iyi bir karakter oluşturmak için önemli olsa da tek başına yeterli olmadığı vurgulanmaktadır. Kişinin dönüşümü için iyi niyetin yanında

gerçek bilgi, samimi uygulama, idrak edilmiş deneyim ve tüm bunları gerçekleştirebilmek için yeterli manevi güç, istenç, yani iade gerektiği ileri sürülmektedir. Bu noktada, dönüşüm sürecinin niyet ile sınırlı kalmayıp pratikleri, ibadetleri içermesi, karma öğretisinin ahlaki gelişim modeline dair daha geniş bir perspektif sunmaktadır. Eğer niyetler düzenli olarak uygulanmazsa sadece ritüel bir alışkanlık hâline gelip ve gerçek erdemli anlamını kaybedebilir. Bu model, modern psikoloji literatüründeki davranış değişikliği, motivasyon, irade ve yeni alışkanlık oluşumu gibi yaklaşımlarla benzer kategoride değerlendirilebilmektedir. Ayrıca bu model niyetin eylemin ahlaki ve karmik değerini belirlediği bir etik kapsam sunmaktadır; ancak niyetin ölçülmesi ve doğrulanması konusunda bilimsel yöntemler olmadığı için epistemolojik sorunlar barındırmaktadır. Çünkü niyet, dışarıdan gözlemlenmesi güç olan içsel bir durumdur ve ampirik olarak doğrulanabilir bir mekanizma değildir (Reichenbach, 1990, ss. 10-38; Vivekananda, 2021, ss. 34, 35, 107-110; Mishra, 1953, ss. 308-316).

Eylem: Düşünce, söz, davranış veya duygusal tepki olarak dışa vurulan her enerji, karma öğretisinde niyetin somutlaşmış hâle dönmesi, yani eylem olarak ifade edilmesidir. Hint öğretilerinde niyetin eylem yoluyla bir davranışa dönüşmesiyle karma tohumları toprağa ekildiği ileri sürülmektedir. Karma tohumu, Hint geleneklerinde eylem sonucu ortaya çıkabilecek potansiyel eylemler olarak tanımlanmaktadır (Allen vd., 2015, s. 4). Niyetin eyleme dönüşmesinin, yani enerjinin harekete geçirilmesi zihinsel olarak düşünmek, sözlü olarak ifade etmek, konuşmak veya düşünce ve duygunun fizik beden aracılığıyla eyleme, potansiyelden kinetiğe dönüşüp çevreye, dünyaya aktarılmasıyla gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Hint öğretilerine göre yaşamak için eylem kaçınılmazdır, önemli olan eylemin hangi niyetle yapıldığıdır; çünkü içten geçen niyet karmanın niteliğini belirlemektedir (Reichenbach, 1990; Vivekananda, 2021, ss. 34, 35, 107-110). Şöyle ki: Bhagavad Gita’da “*Kendini sadece çalışmaya ver, asla meyvesini isteme; asla ödül için çalışma ama çalışmayı da asla bırakma.*” (2.47) ifadesi, yapılan eylemde sonuçla ilgili bir beklentide bulunmadan temiz, saf niyetle hareket etmenin önemini vurgulamaktadır. Öğretiye göre eylemler sadece fiziksel davranışlar olmayıp aynı zamanda her bireyin kişiliğini, karakterini, eğilimlerini ve doğasını ifade eden içsel süreçler olarak kabul edilmektedir (Kaya, 2001, s. 34). Karma öğretisinde eylemin bir kez mi yapıldığı, yoksa karmik bir döngü mü yarattığı önemlidir. Döngüler benzer davranışların farkında olmadan defalarca tekrarlaması şeklinde tanımlanmakta ve davranışın alışkanlığa dönüşmesi sürecini açıklamak için kullanılan kavramsal bir çerçeve olarak verilebilmektedir. Döngülerin anlaşılabilmesi için Hint öğretilerindeki bazı önemli kavramların açıklanması gerekmektedir. Bunlardan birisi Yoga Sutralar’da ele alınan samskaradır (Coward, 1983, ss. 49-58). Samskara kelimesi, Sanskritçe sam (birleştirilmiş) ve kara (eylem veya yapmak) kelimelerinden oluşmaktadır. Zihinsel, duygusal, fiziksel, davranışsal ve ruhsal her eylem bir deneyim olduğu için bu deneyimler zihinde iyi-kötü, güzel-çirkin, zor-kolay, acı-tatlı gibi farklı izlenimlerin oluşmasına sebep olmaktadır. İnanişâ göre, bu deneyimler tekrarlandıkça oluşan izlenimler de hafızada derin izler oluşturmaya başlamaktadır. Deneyim sayısı arttıkça bu samskaralar, izler, izlenimler, düşünceleri otomatik olarak etkilemeye ve kişiliği şekillendirmeye başlamaktadır. Bir deftere kurşun kalemle bir metin bastırılarak ve tekrar tekrar yazıldığında sonraki sayfa ya da sayfalarda yazılan kelimelerin izi görülebilir. Bu görülen izler, yani bizi geçmişe bağlayan kökler samskaralardır. Bu durum çağdaş psikolojide öğrenme, nöral alışkanlıklar ve davranış kalıplarıyla benzerlik göstermektedir. (Mishra, 1953, ss. 308-316). Samskaralar önceki deneyimlerden oluşturulan ve hafızada, bilinç altında bulunan alışkanlıklar, zihinsel izler, davranış kalıpları veya geçmiş deneyimlerin bıraktığı izler, bireyin eylemleri sonunda oluşan eğilimler, sanchita karmalar olarak da ifade edilmektedir. Aynen boş bir tarlanın ortasından defalarca gidip gelerek orada oluşturulan patika gibi bir eylemin, tepkinin defalarca tekrarlanması sonucu oluşan samskaralar, bireyin benzer durumlarda benzer tepkileri vermesine sebep olmaktadır. Bir başka deyişle samskaralar kalıcı davranış kalıplarını oluşturan açılmış yollar, derin izler, bizi geçmişe bağlayan köprüler, kökler gibidir. Hint öğretilerine göre samskaralar, bu hayatta veya önceki

yaşam deneyimlerinden oluşan izlenimler veya izler olarak ifade edilmektedir. Bu durum Yoga Sutralar'da her eylemin izlenimle başlayıp eylemle mühürlendiği şekilde ele alınmıştır Hint öğretilerinde, özellikle Yoga felsefesine göre, samskaralar bilinçaltına veya hafızaya (chitta) gömülüdür ve bunların uygun koşullar oluşana kadar uyku, gerekli olgunluğa erişince görünür hâle geldikleri belirtilmektedir (Coward, 1983, ss. 49-58; Mishra, 1953, ss. 308-316). Karnı acıkan insanın her defasında öfkelenmesi, canı yanan kişinin her seferinde ağlaması, bağırması, kavga etmesi, çok konuşan kişinin her karşılaştığı kişi ile sohbet etme eğilimi, yardım etmeyi seven kişinin etrafında ihtiyacı olanlara her fırsatta yardım etmesi, hayvanları beslemesi vb. otomatik davranışlar karma öğretisinde samskaralardan kaynaklanmaktadır. Arzu temelli eylemler, gelecekteki eylemlerini önemli şekilde şekillendirmektedir. Hırs gibi negatif duygularla, içgüdülerle gerçekleştirilen bir eylem kişinin gelecekteki eylemlerinde de hırslı davranma eğilimini yaratırken iyi niyetle gerçekleşen bir eylem, iyi niyet eğilimi yaratmaktadır. Benzer durumlarda karşılaşılan birey farkında olmadan önceki eylemleri etkisiyle oluşan samskalarının etkisiyle robotik bir şekilde sorgulamadan, farkında olmadan o davranışı sergilemektedir. Bu durumlar modern psikolojide koşullanma, alışkanlık döngüleri, şemalar, bilinçdışı hafıza, duygusal ve bedensel tepkisellik olarak ifade edilmektedir (Mishra, 1953, ss. 308-316).

Bir samskaranın etkisi vasana olarak adlandırılmaktadır. Sanskritçe'de koku anlamına gelen vasana geçmiş deneyimlerin ve anıların kalıcı kokusunu ifade etmektedir. Bu metaforik kullanım, Hint öğretilerinde vasanaların zihinde bıraktığı izlerin bilinçli algıdan önce hissedilen bir çekim ya da eğilim olarak tanımlanmasına karşılık gelmektedir. Vasaneler, samskaralardan oluşan bilinçaltında beğenme, beğenmeme, fiziksel ve zihinsel dürtüler, arzular ve duygular şeklinde ortaya çıkmaktadır. Tanımlanamayan veya ayırt edilemeyen samskaraların aksine, vasanalar tanımlanabilmektedir. Hint öğretilerinde vasanaların ortaya çıktığında, arzu olarak tezahür ettikleri ve zihinde dalgalanmalara neden oldukları belirtilmektedir. Bu dalgalanmalara vritti denmektedir. Yoga Sutralar'da belirtildiği gibi virittiller vasanalardan, vasanalar da samskaralardan doğmaktadır. Bireyin davranışları önceki eylemlerle oluşturan samskaraların sonucu olan vasanaları yerine getirmek için ortaya çıkan virittiller tarafından yönlendirilmektedir. Bu durum, sanchita karmadan samskara'ya, samskara'dan vasanaya ve vasanadan vrittiye uzanan sonsuz bir döngüdür ve fark edilmediğinde yeni döngüler yaratma potansiyeline sahiptir. Yani samskaralar, Hint öğretilerinde mokşaya ulaşmak için, öz bilginin elde edilmesi için ortadan kaldırılması gereken gerçekliğin önündeki engeller olarak ifade edilmekte ve bireyin davranışlarını geçmiş izler ve içsel eğilimler üzerinden açıklayan bir model sunmaktadır (Beinorius, 2004, ss. 169-179; Krishan, 1988, ss. 51-55; Reichenbach, 1990, ss. 25-32; Vivekananda vd., 2014, ss. 64-71; Mishra, 1953, ss. 308-316).

Samskara, bireyin kişilik olarak gördüğü şeylerdir ve eylemler ve kararların arkasındaki etki alanıdır, koşullanmalardır. Birey bu koşullanmaları hissetmeye çalıştığında genellikle karışık duygular hisseder. Samskaralar ağacın gövdesi, dallar vasanalar, virittiller ise yapraklar olarak kabul edilirse, samskaralara ulaşabilmek için eylemlerden, virittillere oradan vasanalara gitmek bunları idrak ederek ve kökteki koşullanmayı görmek gerekmektedir. Bu durum psikolojideki derin düşünme, anlamlandırma, tefekkür etme kavramları ile oldukça benzemektedir. Hint öğretilerinde samskaralar yararlı veya zararlı, bağlayıcı veya bağlayıcı olmayan şekilde sınıflandırılabilir. Ayrıca samskaraların niteliğinin anlaşılması zihnin arınmasında ve dinginleşmesinde çok önemli olduğu belirtilmektedir. Hinduizm'deki reenkarnasyon inancına göre samskaralar doğumdan doğuma taşınmaktadır ve bu durum birçok Hint kutsal metninde ve Hint kozmolojisinde ele alınmaktadır. Samskaralar ile gerçekleşmekte olan karmalar (prarabdha) arasında önemli bağlar bulunmaktadır. (Beinorius, 2004, ss. 169-179; Vivekananda, 2021, ss. 64-71). Bunu bir örnekle samskara-vasana-vritti zincirini somutlaştırmak için açıklayacak olursak: Çocukken her cuma günü annem anne torununa çikolata alır. Çocuklukta her hafta gerçekleşen bu eylem tekrarlandıkça bilinçaltında şu iz, alışkanlık, samskara

oluşturulur: Cuma günleri çikolata günüdür. Yıllar geçer bu samskaralar zihinde vasanaların aktive olmasına sebep olur. Artık her cuma içten gelen dürtü ile kişi çikolata almak ve yemek ister. Tanımlanamayan samskaralar, vasanalar aracılığı ile çikolata yeme arzusu olarak görünüre çıkmaktadır. Yani bu içsel dürtü bilinçli bir düşünce değil, alışkanlık kokusu, yani vasana ve belirli bir farkındalık, bilinç seviyesine gelmeden bu arzunun sebebi de bilinmemektedir. Cuma günü markete uğrayıp alışveriş yaparken reyonda çikolatalar görüldüğünde vasana aktive olur ve “çikolata yemeliyim”, “hemen çikolata almalıyım” şeklinde düşünceler doğar ve bunlar virittlerdir. Yani vasananın kelimelere dökülmüş ve ifade edilmiş hâlleridir. Bu zihinsel dalgalanmalar da çikolata almak için kişide arzu-istek olarak görünmektedir. Eğer kişi çikolatayı alıp yerse yeni bir samskara oluşturur, aynı davranış pekişir; vasana, yani çikolata arzusunun ortaya çıkması ve virittler güçlenir ve kişi farkında bile olmadan bu döngüleri defalarca yaşar. Hint öğretilerine göre bu döngünün kırılması ise gözlemle, niyetle ve farkındalıkla bir tepkisizlikle ile gerçekleşmektedir. Samskara, vasana ve viritti kavramlarının farkındalığında olan bir kişi çikolata yemek istediğini fark ettiğinde kendisine sorar: “Acıktım mı, neden çikolata yemek istiyorum?” sonra “Bu dürtü anlık mı, kronik mi, bağımlılık boyutunda mı, geçmiş alışkanlıklarımın kokusu, vasanası olabilir mi?” deyip ve aynı tepkiyi vermeyip farklı bir şey yapmayı, yürüyüşe çıkmayı, yoga yapmayı veya meyve yemeyi, su içmeyi seçebilir. Benzer şekilde stresle baş etmek için sigara içme samskarası kişide bu eylemin rahatlatıcı olduğu vasanasını yaratabilir ve bu vasana aktive olduğunda “Sigara içip rahatlayayım” virittisi, kişiyi sigara içmeye teşvik etmektedir. Kişi bu döngüyü farkındalıkla ve sigarayı bırakarak kırabilir. Bu zincir modern psikolojide bilinçdışı süreçler ve alışkanlık, farkındalık oluşumu ile açıklanmaktadır.

Etki: Etki, eylemin içsel ve dışsal dünyada doğurduğu sonuçlar olarak tanımlanmaktadır. Hint öğretilerine göre tüm eylemlerin niteliklerine uygun olacak şekilde bir sonuca sebep olduğu kabul edilmektedir. Bu sonucun bireyler tarafından anlaşılması yukarıda bahsedilen viritti-vasana-samskara zincirinin anlaşılmasına, yani bireyin farkındalık seviyesine bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu yüzden karma öğretisi yalnızca kişisel bir fenomen olarak değil, aynı zamanda kolektif, evrensel ve kozmolojik etkilerin oluşturulduğu bir ağ olarak değerlendirilmektedir (Radhakrishnan, 1923, ss. 79, 80). Vedik gelenekte karma, bazı durumlarda dolaylı, bazı durumlarda açık bir şekilde ifade edilmiştir. Vedik öğretilerde karma rta, yani kozmik düzen kavramının temelini oluşturan yasadır. Rta’nın işleyişi karma, yani eylemler ve eylemlerin sonuçlarıyla gerçekleşmektedir (Tayung & Roy, 2025, ss. 246-248). Karma öğretisine göre güzel bir söz, tatlı bir tebessüm veya yolda görülen insana ters bir bakış, hepsi de zihinlerde ve kalplerde iz bırakır ve bu izler evrende yayılır ve vakti geldiğinde bu eylemle ilgili olan bireye ve diğer bileşenlere dönüş olarak yansır, şeklinde kabul edilmektedir. Bu noktada, yapılan eylemin yalnızca sonucu değil, aynı zamanda onun kime, ne zaman, nasıl ve hangi bağlamda etki ettiği de önem kazanmaktadır. Bu etkinin ortaya çıkması için kısa ya da uzun bir süre geçmesi gerekmektedir. Karma öğretisinde bu durum “Her tohum, bir gün meyve verir.” şeklinde açıklamaktadır. Niyetle, düşünceyle başlayan ve eylemle toprağa atılan karma tohumu, belirli olgunluğa eriştiğinde, uygun tesirler sağlandığında filizlenmektedir (Allen vd., 2015, s. 4). Bu aşamada hem içsel hem de dışsal sonuçlar ortaya çıkmaktadır. İçsel sonuçlar, yapılan eylemin kişinin duygusunda, ruhunda ve zihninde oluşan etkilerdir. Vicdanen huzurlu veya huzursuz olma hâli, farkındalığın artması veya azalması, samskaraların etkisinde kalmak veya onlardan özgürleşmek örnek olarak verilebilir. Dışsal sonuçlar ise kişinin yaptığı eylemin dış dünyasında, diğer varlıklarda veya olaylarda ortaya çıkardığı etkilerdir ve yere çöp atmanın doğayı kirletmesi, birisine kırıcı, kaba sözler söylenmesi sonucu üzülmesi, bir ağaca su verilmesi sonucu büyümesi gibi sonuçlar bu durumu örnek olarak verilebilmektedir. İçsel veya dışsal sonuçlar olsa da önemli olan karma etkilerinin zaman içinde nasıl ortaya çıktığıdır. Hint öğretilerinde etkilerin ortaya çıkma süresine göre karşımıza phala ve vipaka olarak iki temel kavram çıkmaktadır. Sanskritçede eylem sonucu ortaya çıkan etkiler, yani sonuçlar phala (meyve, iyi veya kötü sonuç) veya vipaka (olgunlaşma, etkilerin açığa çıkması) olarak

adlandırılmaktadır. Phala genellikle eylemin sonucunun kısa sürede veya bu hayat içinde ortaya çıkan ve fark edilen, görünür olan etkisi iken vipaka, karmanın belirli olgunluğa eriştikten sonra, yani uzun vadede ortaya çıkması ve zihinsel, ruhsal veya kader üzerindeki etkileridir. Karma öğretisine göre phala kısa bir sürede ortaya çıkarken vipaka bu hayatta veya sonraki hayatlarda da ortaya çıkabilir. Bir kediye beslediğimiz zaman hissedilen huzur phala iken reenkarnasyon inancı kapsamında önceki hayatında varlık içinde olup bunu kötüye kullanan insanın sonraki hayatında veya hayatlarında yokluk içinde yaşaması vipakaya örnek olarak verilebilmektedir (Krishan, 1988, ss. 51-55; Reichenbach, 1990, ss. 25-38).

Zamanlama: Hint öğretilerinde karmik hasat olarak da adlandırılan bu aşama, yapılan eylemin etkisinin, meyvesinin ne zaman ve nasıl tezahür edeceğini belirleyen evredir ve bu aşama karmanın ruhsal büyümeyi destekleyecek en uygun zamanda, en uygun koşullar altında ve içsel olarak hazır olan kişinin karşısına gelmesini ifade etmektedir. Örnek vermek gerekirse karmik hasat, birisine yapılan iyiliğin veya kötülüğün eylemi yapan kişinin başına gelme durumudur. Karma öğretisine göre kala (zaman), karmanın gerçekleştiği zemin olarak kabul edilmektedir. Bu durum karma kavramının en gizemli, süptil ve insanlar tarafından kolayca anlaşılamayan boyutudur. Hint öğretilerinde toprağa atılan karma tohumlarının toprağa ekildiğinde, yani eylem gerçekleştiğinde değil, filizlendiği zaman, yani karmik hasat ile görünür olduklarına inanılmaktadır. Hinduizm'e göre karmanın ne zaman ortaya çıkacağı insanlar tarafından bilinmemektedir; bazen eylemin hemen ardından, bazen beş gün sonra, bazen de yıllar sonra veya başka bir yaşamda ortaya çıkabileceğine, hatta bazı karmaları yaşamak için defalarca reenkarnasyon döngüsünü deneyimleyebileceklerine inanılmaktadır. Karma öğretisinin arkasındaki bu derin zamanlamanın da insan zihninin anlamakta zorlandığı evrensel adaleti de ortaya koyduğuna inanılmaktadır (Chakraborty, 2014, ss. 193-195; Pandeyana & Oka Dharma, 2024, ss. 316, 317; Sivananda, 1997; Suryasa & Wirawan, 2019, ss. 63, 64). Zamanlama konusu, karmanın ortaya çıkması, görünür olması için çok önemli bir kavramdır. Bu noktada zamanlama, yalnızca olayların kronolojisi değil, karma öğretisinde etkilerin hangi koşullarda ve hangi yaşam dönemlerinde açığa çıktığını belirleyen kozmolojik bir çerçeve olarak anlaşılmaktadır. Karmalar deneyimleme zamanına göre farklı sınıflara ayrılmaktadır. Bunlar sanchita karma, prarabdha karma, agami karma ve kriyamana karma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sınıflandırma, karma öğretisinin "kümülatif birikim" ve "zaman" gibi kavramlarla çalıştığını belirten bir çerçeve olarak kabul edilmektedir (Radhakrishnan, 1923, s. 509).

Sanchita Karma: Sanchita kelimesi, Sanskritçede biriktirilmiş veya yığılmış anlamına gelmektedir. Hint öğretilerinde sanchita karma, bir ruhun tüm geçmiş yaşamlarında yaptığı tüm eylemlerin (tüm iyilikler, kıskançlıklar, öfkeler, bastırılmış duygular, arzular vb.), niyetlerin ve duyguların enerjisel kayıtları, bir başka deyişle depolanmış karma, karmik havuz, karmik banka hesabı olarak tanımlanmaktadır. Yani ruhun tüm hayatlar boyunca potansiyelinde taşıdığı olumlu ya da olumsuz tüm karmalardır. Sanchita karma henüz açığa çıkmamış karmadır ve tohum hâlidir. Uygun koşullar sağlandığında, yani hem çevresel hem de ruhsal olarak birey hazır olduğunda bu karmanın aktifleşeceğine inanılmaktadır. Vedic öğretilerde tüm eylemlerin biriktirildiği akaşik kayıtlarda tutulan ve tohum dolu bir çuval olarak da ifade edilen bu karmalar, henüz filizlenmemiş tohumlardır; yani karma zaman ötesi bir bilincin kayıt sistemidir. Hinduizm'e göre sanchita karmalar, bireylerin mevcut hayatlarında deneyimledikleri, yaşadıkları karmaların şekillenmesinde etkilidir (Chakraborty, 2014, ss. 193-195; Sivananda, 1997, s. 56; Işık, 2002, ss. 214-215).

Prarabdha Karma: Prarabdha kelimesi, Sanskritçede başlamış, olgunlaşmış, meydana çıkmış, harekete geçmiş anlamına gelmektedir. Prarabdha karma, Hint öğretilerinde ruhun geçmişten taşıdığı sanchita karma içinden bu yaşamda deneyimlenmek üzere seçilmiş karmik tohumlardır, olarak tanımlanır ve bazen kader olarak da ifade edilebilmektedir. Yani bu tür karmalar bireyin şu anda

yaşadığı deneyimlerdir. Aktif hâlde olan bu karma durdurulamaz; sadece birey kişisel gelişimle bilinç seviyesini ve tepkilerini değiştirdikçe bu kamanın deneyimlenme seviyesi, algısının dönüştürülebildiği ve bireyin daha az acı çektiği birçok Hint kutsal metninde bahsedilmektedir. Bu yaşamda deneyimlenen aile, ilişkiler, travmalar, kayıplar, kazançlar, olaylar, beden koşulları, sağlık durumu, doğum yeri, yılı, ana dil, kimlik bilgileri vb. değiştirilemeyen aktif karmalardır. Bu karmalar değiştirilemez, ancak bu karmalara verilen tepkilere göre yeni karma döngüleri başlatılabilir veya karmalar dönüştürülebilir. Bu karma ok metaforu ile açıklanmaktadır ve yaydan çıkan okun dönüşü yoktur; ama oku nasıl karşılayacağı kişinin tepkilerine ve bilincine bağlıdır. Ok metaforu, prarabdha karmayı değişmez, ama yorumlanabilir bir kader olarak sunmaktadır (Chakraborty, 2014; Pandeyana & Oka Dharma, 2024; Reichenbach, 1990). Hint öğretilerinde bu karmanın üç türü vardır. Bunlar ichha, anichha ve pareccha olarak sınıflandırılmaktadır. Ichha karma, kişisel olarak arzu edilenlerden kaynaklanırken anichha karma arzu olmadan yaratılmaktadır. Pareccha karma ise başka birisinin arzusu sonucunda oluşmaktadır. Mokşayı, nirvanayı deneyimlemiş bir birey iccha karmayı deneyimlemezken anichha ve pareccha karmaları deneyimlemektedir (Kapoor & Kapoor, 2005, ss. 49-52; Sivananda, 1997, ss. 56; Işık, 2002, ss. 214-215).

Agami Karma: Agami kelimesi, Sanskritçede gelecek anlamına gelmektedir. Agami karma, şu anda yapılan, ama henüz sonucu alınmamış eylemlerle meydana gelmektedir ve Hint öğretilerinde bu etkiler gelecek yaşamlara taşınmakta, yani şu anki yaşamda yapılan eylemlerin iyi ve kötü sonuçlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan karmik haritalar olarak değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle şu anki yaşamda ortaya çıkan ve mevcut sanchita karmaya eklenecek olan karmanın bir parçasıdır. Karma tohumları sonraki yaşamlarda uygun ortamlarda filizlenecektir, bu yüzden gelecekte yaşanacak enkarnasyonu etkilemektedir. Hint öğretilerine göre bilinçli şekilde şiddet uygulayan bir kişi, karma yasası gereği sonraki hayatlarında mağduriyet yaşayabilir. Özverili ve samimi bir şekilde toplum için hizmet veren bir kişi ise gelecekteki hayatlarında yüksek bir ruhsal potansiyelle dünyayı deneyimleyebilir. Karma öğretisine göre ilkelere uymak, hayırseverlik, şefkat ve pratik yapma gibi olumlu eylemler, gelecek enkarnasyonlarda avantaj sağlamaktadır. Agami karma üç farklı şekilde ele alınmaktadır. Bunlar bağımlı olarak eylemde bulunma (karma), bağımlı olmadan eylemde bulunma (akarma) ve kutsal metinlerde yasaklanmış fiillerde bulunma (vikarma) (Chakraborty, 2014, ss. 193-195; Sivananda, 1997, s. 56).

Kriyamana Karma: Kriyamana kelimesi, Sanskritçe yaratılan, yapılan, şu anda üretilen anlamına gelmektedir. Bu karma, Hint öğretilerinde bu yaşamda yaratılan günlük, anlık karmadır. Kriyamana karma, günlük hayatımızda gördüğümüz, mevcut eylemlerimizin (iyi ve kötü) anında sonuçlara yol açtığı en yoğun karma türüdür ve şu anda düşündüğümüz, hissettiğimiz ve yaptığımız her şeyle oluşmaktadır, yaşamının şu anki karmik kalemi olarak kabul edilmektedir; çünkü kişinin şu anki düşünceleri, duyguları ve eylemleri, geleceğe doğru yeni karmaların oluşmasını sağlar. Bu karma, bu yüzden en aktif ve dönüştürülme potansiyeli en yüksek karmadır. Bilinçsizce yaşamak, otomatik yeni karmalar üretilmesine sebep olurken bilinçli ve farkındalıklı bir yaşamın deneyimlerin yönünü değiştireceğine inanılmaktadır. Bu bakımdan kriyamana karma, karma öğretisinde hem etik sorumluluğun hem de kişisel dönüşümün merkezi bir kavramı olarak işlev görmektedir (Chakraborty, 2014, s.193-195; Sivananda, 1997, s. 56; Işık, 2002, ss. 214-215).

Karmik döngü veya karmik tekrar, Hint öğretilerinde bu yaşamda ya da önceki yaşamlarında yapılan eylemlerin, düşüncelerin ve niyetlerin etkilerinin, tekrarlı ve döngüsel bir biçimde bireyin yaşamına geri dönmesi durumu olarak tanımlanmaktadır. Karmik döngü kavramı, yalnızca karma sonucu yeniden yaşama olarak değil, aynı zamanda davranışsal ve bilişsel tekrarların bir açıklama modeli olarak da karşımıza çıkmaktadır ve modern psikolojide bilinçaltı koşullanma, travma döngüsü ve öğrenme süreçleriyle de ilişkilendirilebilmektedir. Karmik döngüler kişinin benzer olaylara takılıp

kalmasına, donmasına ve yaşadıklarıyla yüzleşememesine ve kalıplaşmış inançlarına, davranışlarına bağlı kalmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden birey benzer olayları, duyguları, ilişkileri, sorunları, samskaraları, vasanaları, virittleri farklı seviyelerde tekrar tekrar yaşamakta, dönüşümünü gerçekleştirememekte ve robotik bir hâlde kişilere ve acıya bağımlı hâlde gelmektedir (Coward, 1983, ss. 49, 50). Hint öğretilerinde karmanın dönüşümünde yukarıdakilere ilave olarak iki kavram daha karşımıza çıkmaktadır. Bunlar smriti ve icchadır. Smriti, vasanaların bilinç düzeyine yükselip hatırlama, farkına varma anıdır. Bu yüzden dönüşüm kapısı olarak da ifade edilmektedir. Bu kavram, karmanın sürekli tekrar eden bir döngü değil, aynı zamanda bilinçli farkındalıkla durdurulabilecek ve kişiyi özgürlüğe götürebilecek bir süreç olduğunu göstermektedir. Hafızadan gelen bilgiyle ne yapmak istiyorsun sorusu sorulduğunda iccha (irade), yani özgür irade ile seçim yapılması durumunda yönelimin bilince mi, yoksa mevcut bulunan otomatik kalıplara (samskaralara) mı yöneleceğini belirlemektedir. Hint öğretilerine göre burada mevcut kalıpların farkında olan kişi, özgür iradesiyle yeni seçimler yaparak samskaralarının, yani zihnin kalıplarının dışına çıkabilmekte, ego yerine özü (Atman), yani bilinç ile hizalanmaktadır. Bu noktada iccha, karma öğretisinde özgür iradenin varlığı ve bireyin karmik tekrarları kırabilme kapasitesi üzerine kurulu bir kavram olarak işlev görmektedir. Hint öğretilerinde farkındalık arttıkça smriti, yani hatırlama ve irade ile gerçekleşen olumlu eylemler kişinin bilinç seviyesini değiştirmektedir. Hint öğretilerinde altı çizilen en önemli durumlardan birisi, karmayı dönüştürmek için farkındalığın artması ve her eylemin bir sonucunun olduğunu bilmesinin önemidir. Karma öğretisine göre bireyin mokşaya ulaşabilmesi için neyi yaşadığından çok, neden yaşadığı ve bu yaşadıklarının ne tür döngüler oluşturduğunu anlayabileceği bir bilinç seviyesine geçmesi gerekmektedir. Farkındalığın artması, olumlu niyetlerin belirlenmesi, içsel ve dışsal ahlaki, etik yaklaşımların benimsenmesi ve uygulanması, affedebilme, topluma faydalı olabilecek hizmetlerde bulunma, meditasyon, nefes çalışmaları, gölge benlikler üzerine çalışmalar, tepkilerin değiştirilmesi karmaların dönüşmesi için kişisel gelişim için bazı önemli bütünsel patikler olarak sunulmaktadır (Chakraborty, 2014, s. 8; Kapoor & Kapoor, 2005, ss. 12; Reichenbach, 1990, s. 10; Sivananda, 1997, s. 4). Karmanın dönüşümü bireyin bilişsel farkındalık ve ahlaki/etik yönelimini artırabileceği gibi, öğretiye dayalı bir ahlaki yükümlülük sorumluluğu gündeme geldiği için bireyi, kendini sürekli denetleme psikolojisine sokabilir ve takıntılı hâlde getirebilir. Hatta bazı durumlarda birey kendi kendini iyileştirme çabasına girebilir, bu yüzden profesyonel psikolojik destek alınması bu tür süreçleri daha dengeli bir dönüşüme götürmektedir.

C. FARKLI İNANÇ SİSTEMLERDE KARMA

Jainizm, karma öğretisini Hint öğretileri ve gelenekleri içinde daha sistematik ve somutlaştırılmış biçimde ele alan sistemlerden birisidir. Budizm öncesi dönemlerden itibaren gelişen Jainizm kökenli karma kavramı, karmayı yalnızca sembolik ya da ahlaki bir ilke olarak değil, maddi ve somut bir güç olarak nitelendirmiştir. Özellikle ruhun karmayla kirlenmesi yaklaşımının alegorik değil, fiziksel bir süreç olarak yorumlaması Jainizm'i Hinduizm ve Budizm sistemlerinden önemli derecede ayırmaktadır. Jainizm'e göre karma, evrenin her yerinde bulunan maddi parçacıklardan oluşmakta ve ruha bağlanmaktadır. Bu karmik maddeler, ruhun etrafında karma-şarira isimli bedenle nihai kurtuluşa, mokşaya kadar ruha eşlik etmektedir. Bu yaklaşımda karma, yalnızca ahlaki bir sonuç değil, aynı zamanda ruhun ağırlığı veya kirlenmesi olarak düşünülen, ölçümsel/ontolojik bir gerçeklik olarak ele alınır. Dolayısıyla Jainizm, karma öğretisini metafizik bir adalet yerine ruhsal bir fizik gibi sunmakta; bu da onu Hinduizm ve Budizm'den ayıran temel bir fark olarak ortaya çıkmaktadır. Jainizm, fiziksel karma (dravya-karma) ve psişik karma (bhāva-karma) olarak karmayı iki yönüyle ele almaktadır. Fiziksel karma, ruha bağlanan maddi parçacıkları ifade ederken psişik karma, zihinsel, bedensel ve sözlü eylemlerden doğan bilinç durumlarını içermektedir. Bu iki boyutun arasındaki bağ yine neden-sonuç ilişkisi ile belirlemektedir ancak Jainizm'de neden-sonuç daha çok mekanik ve süreçsel bir düzen olarak ifade edilmektedir. Bunların yanında Jainizm'de karma, farklı şekillerde

özellikle ruha bağlanma biçimine göre doğası, süresi, yoğunluğu ve miktarı bakımından sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmanın temel amacı bilme yetisini, inancı, duyguları, bedeni, toplumsal konumu ve ruhun enerjisini etkileyerek bireyin varoluş veya reenkarnasyon koşullarını şekillendirmektedir. Ayrıca bu sistemde karmanın ruh üzerindeki etkileri, lesya olarak adlandırılan renklenmelerle ifade edilmektedir. Altı tür lesya, bireyin ahlaki ve psikolojik durumunu sembolize ederken inanışa göre bu renklenmeler ruhun özüne ait olmayıp karmik etkilerin geçici yansımalarıdır. Burada Jainizm, karmayı sadece etik bir sonuç olarak değil, aynı zamanda bireyin ontolojik ve sosyo-psikolojik varoluşunu düzenleyen bir mekanizma olarak sunmaktadır. Jainizm’de kurtuluş süreci, karmanın ruh üzerindeki etkilerinin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olmaktadır. Karma, yükselme, bastırma, yok olma ve karmaşık dönüşüm süreçleri aracılığıyla ruhun farklı bilinç durumlarını belirlemektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, karma öğretisinin bireyi sürekli olarak dışsal bir güçle değil, öz iradesiyle dönüştürmeye teşvik etmesidir. Jainizm, karma ve iradeyi sadece zorunlu bir kader zinciri değil, insanın kendi özgür seçimleriyle şekillendirebileceği bir süreç olarak sunmaktadır. Hinduizm’de olduğu gibi nihai aşamada, tüm karmik bağların çözülmesiyle, karmalardan azade olmakla ruh, saf doğasına kavuşup ve mokşaya ulaşmaktadır. Bu yönüyle Jain karma öğretisi, ahlaki eylemi fiziksel, psikolojik ve kozmolojik boyutlarıyla açıklayan kapsamlı ve sistematik bir nedensellik teorisi sunmaktadır. Ancak Jainizm’de bu süreç, karma ile ilgili farklı bir metafiziksel bakış açısı sunmaktadır: Karma maddi bir varlık olarak kabul edilmekte ve bu madde, ruhu kucaklayarak onun saf doğasından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu, karma öğretisinin Hinduizm’den daha somut ve fiziksel bir anlam taşıyan bir yönüdür. Burada karma, sadece bir ahlaki yük değil, maddi parçacıklar şeklinde tanımlandığı için Jainizm’de kurtuluş süreci, ruhu bu maddi etkileşimlerden özgürleştirmeyi amaçlamaktadır. Hinduizm ise karma üzerinden ruhsal bağları çözme sürecini daha soyut bir biçimde ele alınmaktadır (Kalghatgi, 1965, ss. 229-233; Chatterjee vd., 2024, s. 6).

Budizm, sıklıkla Tanrı ve kalıcı bir ruh anlayışını reddeden bir öğreti olarak tanımlansa da zihnin sürekliliğini ve ölüm sonrası varoluşun devamını bütünüyle inkâr etmemektedir. Budist öğretisi, Hinduizm’deki Atman ve Brahman kavramlarını kabul etmemekle birlikte, insan iradesinin ve bunun etkisiyle gerçekleştirdiği eylemlerin gelecekteki varoluş, reenkarnasyon koşullarını belirlediğini kabul eden bir karma kavramına inanmaktadırlar. Budizm öncesi dönemde Hinduizm’deki karma, daha çok ritüel ve toplumsal sorumluluk perspektifinden ele alınırken Budist metinlerde bireysel ve mesleki eylemlerin ahlaki boyutu devreye girmektedir. Bunun yanında erken dönem Budist metinlerde karma özellikle bedensel, sözel ve zihinsel düzeyde gerçekleşen iradi eylemler olarak iyi, kötü, nötr olarak sınıflandırılıp bireysel veya toplumsal boyutta etki doğurabilecekleri kabul edilmiştir. Aynen Hinduizm’de belirtildiği gibi bu eylemlerin sonuçlarının uygun koşullar altında uygun zamanda ortaya çıkacağına inanılmaktadır. Karma, Budizm’de mutlak determinizm değil, eğilimler ve olasılıklar çerçevesinde işleyen bir nedensellik biçimi olarak anlaşılmaktadır. Bu anlayış, karmanın yalnızca bir belirleyicilik değil, aynı zamanda sürekli değişen koşullara bağlı olarak dinamik bir süreç olarak işlediğini vurgulamaktadır. Budist literatürde karma sınıflandırması, işlevi, meyve verme biçimi, zamanlaması ve etkilerinin ortaya çıktığı alanlara göre detaylı bir şekilde sınıflandırılmıştır. Diğer iki sistemdeki gibi Budizm de karmayı boyutsal ve katmanlı olarak ele almıştır. Budizm’e göre karmanın etkisini göstermesi acı ile ortaya çıkma, acının sebepleri de bencil arzular, duyusal hazlara bağlılık, geçmiş koşulların ve cehalet olarak verilmektedir. Jainizm ve Hinduizm’de olduğu gibi Budizm’de de karmanın doğrudan bir determinasyon değil, daha çok olasılıklar ve eğilimler (samskaralar) yoluyla etki gösterdiği unutulmamalıdır. Budizm öğretisinin temelinde yatan acı ve ızdırap kavramlarının derinlemesine anlaşılması karma kavramının anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Çünkü acının temel kökeni yalnızca bireysel yanlışlıklar ve arzular değil, toplumsal ve kültürel olaylar, eylemlerdir. Budizmde nirvana, arzuların söndürülmesiyle, yani karmaların çözülmesi ile ulaşılan nihai özgürleşme

olarak kabul edilmekte ve Budist öğretinin temel hedefini oluşturmaktadır. Buna ulaşmak için sunulan Sekiz Ana Yol Hinduizm'deki kast sisteminin aksine, her türlü ayrıcalıktan bağımsız olarak herkes tarafından uygulanabilir evrensel bir yaşam tarzı sunmaktadır. Bu gibi farklılıklar bir kenara bırakılırsa özünde Hinduizm, Jainizm ve Budizm'de karma kavramı, insanların eylemleri ile bunların sonuçları arasındaki dinamikle şekillenmektedir. Dualizm içinde yaşayan insan için sadece iyi ya da kötü eylemler gerçekleştirmek pek mümkün olmadığı için tüm insanlar hem iyi hem kötü karmaya tabidir. Üç inanç sistemi arasındaki temel fark, karmanın çeşitleri, nasıl meydana geldiği ve ondan nasıl özgürleşileceğine dair açıklamalarda ortaya çıksa da karma kavramının özü bakımından bu üç sistem de karmayı bireyin eylemlerine bağlı olarak bu yaşamda veya sonraki yaşamlarında sonuçlarını doğuran evrensel bir ilke olarak değerlendirmektedir (Khotimah & Rosyadi, 2023, ss. 51-54; Chatterjee vd., 2024, ss. 6-7).

5. Sonuç ve Tartışma

Bu derleme çalışmada karma kavramı, reenkarnasyon ve nedensellik ilişkisi; karmanın işleyişi, zaman bağlı olarak karmanın ortaya çıkması, karma çeşitleri Hint düşünce ve inanç gelenekleri perspektifinden detaylandırılmış, karma kavramının Jainizm ile Budizm'deki yorumları karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Literatür araştırması sonucunda karma öğretisinin, Hint düşünce geleneklerinde yalnızca metafizik bir ilke olmanın ötesinde, bireylerin ahlaki sorumluluk, bireysel özgürlük ve etik eylem anlayışını temellendiren, kişilerin mokşaya ulaşmasında oldukça önemli olan merkezî bir kavram olduğu anlaşılmıştır. Karma ve nedensellik arasındaki ilişki, bu inanç sistemlerinin benimsendiği kültürlerde reenkarnasyon ile süreklilik gösteren bir varoluş anlayışına inanıldığını göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde karma kavramı, sadece eylem-sonuç ilişkisi olmaktan ziyade, zihinsel, sözlü ve bedensel eylemlerin zaman içinde kişilerin varoluş koşullarını şekillendirdiği dinamik, etik bir nedensellik modeli sunmaktadır. Karma'nın işleyişi, özellikle bireylerin öznellikleri, iradeleri ve toplumsal bağlamları çerçevesinde şekillendiğinden, her sistemde, özgür irade ve eylemlerin etik boyutları ön plana çıkmaktadır. Özellikle Budist düşüncede bu model, katı determinizmden ayrılarak eğilimler ve olasılıklar üzerinden işleyen bir nedensellik anlayışıyla açıklanırken Jainizm'de karmanın maddi bir gerçeklik olarak ele alınması, nedensellik ilkesinin daha ontolojik ve mekanik bir temelde yorumlanmasına yol açmaktadır.

Karma çeşitlerine ilişkin sınıflandırmalar, kavramın her üç inanç sisteminde de çok katmanlı bir yapı sergilediğini ve toplumsal düzen ve Hint kozmolojisinde belirtilen süreçler arasında bağlantı kurabilen, boyutsal kapsamlı bir açıklama modeli sunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak karma öğretisi, Hinduizm, Jainizm ve Budizm'de farklı ontolojik ve epistemolojik temeller üzerinde yükselse de her üç yaklaşımda da insan eylemlerinin anlamlı, etkili ve dönüştürücü olduğu fikrini korumaktadır. Bu yönüyle karma, Hint öğretilerinde kadercilikten ziyade, etik sorumluluğu ve bilinçli yaşamı teşvik eden bir ilke olarak değerlendirilmektedir. Derleme, karma kavramının yalnızca dinî-felsefi bir inanç unsuru değil, aynı zamanda, özellikle doğu kültüründe, birey, toplum ve etik düşünce arasındaki ilişkiyi anlamada ne tür bağlayıcı kavramsal araç sunduğunu detaylandırmaktadır.

Hakem: Dış, Bağımsız.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Yazar Katkıları:

Fikir: EK; **Kavramsallaştırma:** EK; **Literatür Taraması:** EK; **Veri Toplama:** EK; **Veri İşleme:** EK; **Analiz:**

EK; **Yazma – orijinal taslak:** EK; **Yazma – inceleme ve düzenleme:** EK.

3. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

4. Finansman/Destek:

Bu çalışma, herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

5. Çıkar Çatışması:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

6. Üretken Yapay Zeka Beyanı:

Çalışmanın hiçbir safhasında yapay zeka araçlarından faydalanılmamıştır.

7. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları:

KAYNAKÇA

- Allen, P. M., Edwards, J. A., & Mc Cullough, W. (2015). Does karma exist?: Buddhism, social cognition, and the evidence for karma. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 25(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/10508619.2013.879427>
- Beinorius, A. (2004). Play of the Subconscious: On the Saṃskāras and Vāsanās in Classical Yoga Psychology. *Acta Orientalia Vilnensia*, 5, 168–184. <https://doi.org/10.15388/aov.2004.18242>
- Bhangaokar, R., & Kapadia, S. (2009). At the interface of ‘Dharma’ and ‘Karma’: Interpreting moral discourse in India. *Psychological Studies*, 54(2), 96–108. <https://doi.org/10.1007/s12646-009-0018-1>
- Bulğen, M. (2011). İslâm dini açısından tenâsüh ve reenkarnasyon. *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), 63–92. <https://doi.org/10.15370/muifd.17915>
- Büyükbahçeci, E. (2016). Hint’te kast sisteminin ilk izleri ve Hint edebiyatındaki yeri. *DTCF Dergisi*, 56(2), 238–255. https://doi.org/10.1501/Dtcfder_0000001489
- Çardaklı, N. N., & Yavuz, S. S. (2025). Hakikat arayışında Hint düşüncesi ile İslam tasavvufu. *Rize İlahiyat Dergisi*, 28, 201–215. <https://doi.org/10.32950/rid.1496803>
- Chakraborty, P. (2014). The Law of karma and salvation. *International Journal of Humanities & Social Science Studies (IJHSSS)*, 1(3), 193–195.
- Chatterjee, I., Banerjee, P., & Sarkar, S. (2024). Understanding karma through the lens of religion and psychology. In T. K. Shackelford (Ed.), *Encyclopedia of Religious Psychology and Behavior*. Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-38971-9_329-1
- Coward, H. G. (1983). Psychology and karma. *Philosophy East and West*, 33(1), 49–60. <https://doi.org/10.2307/1398665>

- Güngör, A. İ., & Kutlutürk, C. (2009). Upanişadların temel kavramları, getirdiği yeni yaklaşımlar ve Hint dinî ve felsefî dünyasına katkıları. *Dini Araştırmalar*, 12(35), 31–46.
- Kalghatgi, T. G. (1965). The Doctrine of karma in jaina philosophy. *Philosophy East and West*, 15(3/4), 229–242. <https://doi.org/10.2307/1397062>
- Kapoor, S. S., & Kapoor, M. Kaur. (2005). *Hinduism : An introduction : History, scriptures, prayers and philosophy* (1. Baskı). Hemkunt Publishers.
- Karadaş, C. (2004). Atomcu düşünceler ve kelam atomculuğu. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 57–72.
- Kaya, Korhan. (2001). *Bhagavadgita : Hinduların kutsal kitabı* (1.Baskı). Dost Yayınları.
- Khotimah, H., & Rosyadi, M. S. (2023). Karma in the Hinduism and Buddhism perspective. *Jurnal Ilmiah Ilmu Ushuluddin*, 22(1), 47–55. <https://doi.org/10.18592/jiiu.v22i1.9997>
- Kıyak, A., & Güven, H. (2021). Hint dinlerinde günah algısı. *Erciyes Akademi*, 35(Özel sayı), 597–611. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesakademi/issue//986226>
- Krishan, Y. (1988). The Vedic origins of the doctrine of karma. *South Asian Studies*, 4(1), 51–55. <https://doi.org/10.1080/02666030.1988.9628366>
- Mishra, N. (1953). Saṃskāras in yoga philosophy and western psychology. *Philosophy East and West*, 2(4), 308–316. <https://doi.org/10.2307/1397492>
- Ovalı, T. (2019). Bir medeniyet tasavvuru olarak kurucu Hint metinleri. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 115–134.
- Pandeyana, I. K. M., & Oka Dharma, I. B. G. R. (2024). The concept perspective of Karmaphalaas the law of cause and effect in the pillars of Hindu religious beliefs. *International Journal of Multidisciplinary Sciences*, 2(3), 310–320. <https://doi.org/10.37329/ijms.v2i3.2333>
- Radhakrishnan, S. (1914). The ethics of the Vedanta. *The International Journal of Ethics*, 24(2), 168–183. <https://doi.org/10.1086/intejethi.24.2.2376505>
- Radhakrishnan, S. (1923). *Indian philosophy, 1. cilt* (W. R. Inge, P. Jacks, M. Hiriyanna, E. A. Burtt, & P. T. Raju., Eds), George Allen and Unwin Ltd. London.
- Reichenbach, B. R. (1988). The law of karma and the principle of causation. *Philosophy East and West*, 38(4), 231–239. <https://doi.org/10.2307/1399118>
- Reichenbach, B. R. (1989). Karma, causation, and divine intervention. *Philosophy East and West*, 39(2), 135–149. <https://doi.org/10.2307/1399374>
- Reichenbach, B. R. (1990). *The law of karma* (1. Baskı). Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-11899-1>
- Saraswati, S. S. (1989). *A broad outline of Vedanta satchidaananda Vaak-Jyoti series*. Adhyatma Prakasha Karyalaya Bangalore.
- Saraswati, S. S. (1996). *The Pristine pure advaita philosophy of adi sankara*. Adhyatma Prakasha Karyalaya Bangalore.
- Sivananda, S. S. (1997). *Mind : Its mysteries and control* (1. Baskı). Divine Life Society Himalayas India.
- Sünter, E. (2019). Hint düşüncesi ve Hint düşüncesinin İslam düşüncesine etkisi üzerine. *İğd Üniv Sos Bil Der*, 18, 21–40.

- Suryasa, W., & Wirawan, I. G. N. (2019). Karma on Hinduism philosophy perspective. *International Journal of Linguistics, Literature and Culture*, 5(1), 62–67. <https://doi.org/10.21744/ijllc.v5n1.850>
- Taş, S., & Günay, E. (2015). Antik Çağ toplumlarının özellikleri, geleneksel statüleri ve iktisadi yapıyı belirleyen kurumları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 141–166.
- Tayung, D., & Roy, N. (2025). The concept of the law of karma and its ethical implications in present society. *International Journal of Current Science*, 15(2), 245–250.
- Vivekananda, S. (2021). *Karma yoga* (1. Baskı). Gece Kitaplığı Ankara.
- Işık, H. (2002). Hinduizm. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(13), 211–227.
- Yitik, A. İ. (1996). *Hint kökenli dinlerde karma inancı ve tenâsüh inancıyla ilişkisi*. Ruh-Madde Yayınları İstanbul.

